

Лексички средства за актуелизација на иронична смисла во латинскиот јазик

Весна Димовска - Јањатова
Институт за класични студии
Филозофски факултет - Скопје
vdimov@ukim.edu.mk, vedimov@systasis.org.mk

Клучни зборови: стилистика, иронија, лексички средства, Кикерон

Лексичките средства за реализација на иронична смисла можат да се поделат на групи според структурните особености на моделите во чии рамки се одвива актуелизацијата на иронија. Некои од нив се вклопуваат во постарото, предкикероново сфаќање на иронијата како употреба на зборови во смисла спротивна на нивното буквално значење (антифраза) со цел да се предизвика смеа или друг емоционален ефект кај публиката. Но, правопрпорционално со усложнувањето на планот на изразување (употреба на повеќезначни зборови, изрази – клишеа и сл.), се усложнува и обемот на поимите изразени со директните и преносните значења на лексичките единици и сега, веќе, преносното значење не е секогаш спротивно на директното, односот меѓу нив е далеку посложен и не можеме да го сведеме на антифраза. Новото, стилистичко, значење носи во себе нијанси на емоционално, оценувачко и експресивно.

Сосема е логично што средствата или механизмите за реализација на иронична смисла од ова ниво, речиси секогаш се среќаваат во случаи на иронија – троп или иронија – фигура на зборот. Велиме – сосема логично – затоа што во овие случаи промената на смислата се содржи во промената на значењето на зборот (*in dicto*). Зборот, а не содржината, е носител на ироничниот сигнал, иако тој речиси секогаш се рефлектира на целата реченица.

1. Реализација на иронична модалност со одделен збор

Наједноставниот механизам за реализација на иронија функционира кога иронијата се манифестира преку само еден одделен збор. Поголемиот број вакви примери се вклопуваат во дефиницијата „да се укори со пофалба“ или „нешто лошо да се нарече со убав збор“ и се реализираат со употреба на збор чија вообичаена семантичка вредност е афирмативна, додека новосоздаденото, преносно значење е негативно, одречно (*amicus, patronus*). Истиот механизам може да функционира и со збор чие вообичаено значење не мора да биде афирмативно, туку едноставно – неутрално. Во тој

случај новосоздаденото, иронично значење се создава под влијание на критичко – оценувачкиот однос на говорникот и според тоа може да добие и извесна емоционална обоеност (praetor, consul). При тоа, вообичаеното значење на зборот се повлекува, отстапува во втор план, но не исчезнува. Кога би исчезнало, би ја снемало основата врз која изникнува новосоздаденото, преносно значење.

Во различни примери, различни категории зборови (најчесто имиња: именки или придавки, но не ретко и прилози) се користат за реализација на иронична смисла. Особено ефектни се случаите кога со игра на зборови (именки) или со деминутиви и суперлативи (од придавки, но и од именки) иронијата повеќекратно се засилува: reum / rem; everriculum / Verres; amicissimus; praestantissimus; permodestus и други. За разлика од нив, глаголите релативно ретко се користат како лексичко средство за реализација на иронија.

2. Реализација на ироничната модалност со одделен зборовен израз (фраза)

Ова е структурно посложен начин за реализација на иронична смисла и понекогаш бара да се издвојат овие изрази и да се разгледуваат одделно, а не во состав на реченицата. По дефиниција, ваквите одделни изрази се во атрибутивна функција, па според тоа, најчесто се состојат од именка и придавка. По својата природа атрибутивните изрази содржат субјективна компонента во нивното значење и се особено погодни за директно или индиректно изразување на ставот, односот, оценката на говорникот. При тоа, семантиката на именката е од второстепено значење, бидејќи таа го означува предметот на иронијата, додека акцентот е главно на придавката, која го носи ироничниот сигнал.

Во говорите на Кикерон [1], на пример, покрај овој модел на атрибутивен израз, уште почесто се среќаваат примери на изрази од типот „заменка + именка“ или „заменка + придавка + именка“. Заменката може да биде показна, присвојна или неопределена. Интересно е што заменката во овие случаи игра многу важна улога. Забележуваме дека Кикерон особено често ја користел комбинацијата на показна заменка со именка и показна заменка со придавка (и именка) и таа, по се изгледа, била негов омилен начин за изразување на својот омаловажувачки однос кон противникот. Уште повеќе, на одредени места, ова средство демонстрира длабок презир или индигнација.

Актуелизирањето на иронија со помош на средства од лексичко ниво е непосредно поврзано со експресивната и емоционално – оценувачката употреба на јазичните единици. Во основата на ваквата употреба се наоѓа принципот на семантичка двојност, која создава директно (вообичаено) и преносно (иронично) значење. Во повеќето примери на иронија помеѓу овие две значења се јавува однос на несовпаѓање, противречност или имплицитна оценувачка модалност (по правило – негативна).

Белешки:

[1] Се мисли, пред сè, на говорите против Вер, против Катилина и Кесаријанските говори.